

Hrubý, Jiří

Politické poslání reliefu v Assyrii

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1954, vol. 3, iss. C1, pp. [45]-53

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102485>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIRÍ HRUBÝ

POLITICKÉ POSLÁNÍ RELIEFU V ASSYRII

Jako celé vyhraněně třídní umění assyrské kultury sloužil i relief v Assyrii výhradně zájmům vládnoucí třídy. Královský dvůr a kněžská vrstva, sdružená kolem krále jako nejvyššího politického a náboženského hodnostáře, používaly umění jak k uspokojování svého náboženského citu a kulturních požadavků, tak zejména jako prostředku k upevnění dosažených a k získání nových cílů ve vnitřní a zahraniční politice státu.

V této studii si všimneme reliefů, které jsou nejvýznamnější složkou památek zachovaných z assyrské kultury. Nejen že převyšuje svým počtem ostatní druhy její výtvarné produkce, nýbrž také kvalitou uměleckého provedení patří ve své většině k dílům nejvyšší úrovně, které kdy bylo v Assyrii dosaženo.

U reliefů se pak zaměříme na jejich politickou funkci, která je pro dobu rozkvětu assyrské kultury v I. tisíciletí před n. l. charakteristická. Přitom ovšem nesmíme zapomínat, že tato funkce nemůže být oddělována od ostatních cílů, které umění v Assyrii sledovalo. Jen v málo případech bylo by možné ji určit zcela jednoznačně. Většinou však neměly reliefy výlučné poslání, nýbrž ruku v ruce s posláním politickým plnily úkol náboženský i dekorativní. Tato skutečnost ovšem nevylučuje možnost stanovit rys, který v díle převládá a určuje jeho celkový ráz.

Poslání reliefů v životě a v kultuře Assyrie bylo určováno třemi základními činiteli: tematikou a podáním reliefu, nápisem, který jej často doprovází, a původním umístěním díla.

Thematicky zachycují assyrské reliefy jednak život vládnoucí třídy, jednak bohy a jiné nadpřirozené bytosti. V dochované assyrské plastice najdeme sotva nějaký doklad, který by vybočoval z této obsahové jednoty. Život podrobených tříd nebo zajatců, zvířata nebo krajiny jsou zobrazovány vždy jen v přímém vztahu k svým pozemským nebo božským pánům. Tak můžeme dělit assyrské reliefy na dvě velké skupiny: do první zařadíme reliefy s tematikou světskou, do druhé reliefy s tematikou náboženskou.

V reliefní skulptuře se světskou tematikou rozlišujeme reliefy válečné a lovecké od reliefů zobrazujících ostatní děje. Toto dělení nevyplyvá z nějakých podstatných rozdílů, nýbrž jen ze snahy utřídit velké množství materiálu alespoň podle výraznějších obsahových znaků. V některých případech se světská i náboženská tematika setkává. Krále vidíme na reliefech zároveň s bohy nebo démony; tím má býti zdůrazněno jeho bezprostřední spojení nebo dokonce příbuzenství s božstvy. Tato tradice — ve starém Orientě častá — je dědictvím sumersko-akkadské kultury, jejíž

králové bývali deifikováni. Zároveň s tematikou určuje poslání reliefů jejich podání, a to jak ve formě, tak v rozměrech a v typu celého díla.

Nápisy, doprovázející relief, jsou nejčastěji v přímém vztahu k jeho obsahu, který svými údaji blíže určují a jsou jím zároveň výtvarně ilustrovány. Nápisy se obracely k těm, kdo uměli čísti, tedy k vzdělaným příslušníkům vládnoucí třídy, kdežto okruh působnosti reliefu byl zaměřen i na třídy vykořisťované. Při nepatrném počtu lidí, kteří znali číst a psát, byla výtvarná část celého díla nesporně účinnějším propagačním prostředkem než nápis. Konvence v podání assyrské skulptury působí ovšem nespíše při interpretaci a nápis je nejednou rozhodujícím činitelem v časovém zařazení a v hodnocení celého díla. Podobně může být poslání reliefů blíže určeno použitím literárních zpráv z jiných pramenů.

Konečně je rozhodujícím činitelem, určujícím poslání reliefu, jeho původní umístění. Tato okolnost bývá při interpretacích assyrských památek zatlačována do pozadí a mnohdy nebývá vzata v úvahu vůbec. Pokusíme se prokázat v této studii její zásadní význam.

Naproti tomu je ovšem nepochybné, že ani umístění, ani tematika nebo podání, případně literární zprávy nemohou samy o sobě poslání díla určit. Teprve v průsečíku pokud možná všech těchto činitelů se nám mohou objevit spolehlivé předpoklady k jeho stanovení.

Rozdělením assyrských reliefů podle jejich původního umístění nám vzniknou čtyři okruhy: reliefy skalní, reliefy spojené s architekturou, samostatně stojící reliefy a reliefy provedené na předmětech různého určení.

Skalní reliefy tvoří nedílný celek se skalním podkladem, z něhož jsou vytesány a jímž je určen materiál díla. V Přední Asii se setkáváme se skalními reliefy starých kultur egyptské, akkadské, hethitské, assyrské, elamské a perské. Assyrská kultura vytvořila skalní reliefy s tematikou jak světskou, tak i náboženskou.

Nejstarší historický skalní relief známe z doby krále Tukultiapal-ešarra I, vytesaný ve skále u pramene Tigridu.¹ Touhu vyrovnati se nebo i předstihnouti slávu egyptských faraonů, kteří jsou v I. tisíciletí před n. l. jedinou mocenskou protiváhou Assyrie v Přední Asii, vyjadřuje skalní relief Aššur-ach-iddinův, vytesaný ve skále Nahr-el-Kelb v samé blízkosti reliefu Ramesse II.² Assyrského krále jako lovce lvů na voze představuje skalní relief z okolí Ninive.³ Dílo je podáno ve formě stély s pilastry po stranách a s assyrským cimbuřím.

Na hlavním reliefu u vesnice Bavian⁴ je zobrazen Sin-achche-eriba, obracející se v adoračním postoji k bohům (Aššur a Ištar?). Právě tak jako reliefy, zobrazující božstva nebo jejich symboly, vyjadřují často i nápisy na reliefech vzdání díků bohům. Takové uctění božstev nebývá zpravidla více než konvenčním prologem, po němž následuje vyličení politických událostí oslavujících královskou moc. Reliefy z Bavian s náboženskou tematikou provází nápis líčící zevrubně nejen zavodňovací práce, které král podniká, nýbrž i zničení Babylona r. 689 před n. l. Podobně i v nápisu, doprovázejícím skalní reliefy na hoře Džudi-Dagh, děkuje Sin-achche-eriba bohům za přízeň a nato jsou popisovány jeho vojenské výpravy.⁵

Někdy jsou skalní reliefy vytesány na vysokých, strmých stěnách, k nimž je jakýkoli přístup nesnadný. Tak je tomu u reliefů u Maltai, zobrazujících procesí assyrských božstev, která jedou na zasvěcených zvířatech.

Jsou vytesány ve dvou třetinách horské stěny Šenduk, která se tyčí asi 300 m nad pustým údolím.⁶ Ačkoli král dávající tesati relief se vždy snažil zabránit tomu, aby byl památník lehce dostupný dlátům nepřátel, je nepřístupnost maltaiských reliefů nápadná.

Nepochybně nešlo v tomto případě o dílo s politickým posláním. I když — jak zdůrazňujeme — byly i reliefy s náboženským obsahem často součástí politické propagandy vládnoucí třídy, vylučuje odlehlost maltaiských reliefů a skutečnost, že nejsou doprovázeny nápisem, tuto možnost úplně. Také se nezdá pravděpodobné, že při takovém umístění a nepřístupném terénu mohlo jít o kultovní místo, jako tomu bylo na příklad ve skalním údolí Jazyly-Kaja.⁷

Nemáme, zdá se, jiné pravděpodobnější vysvětlení než to, že se král těmito reliefy obracel ne k lidem, nýbrž k bohům. Skutečnost, že skalní reliefy nad Maltai jsou zařazovány časově do doby Sin-achche-eribovy, náš výklad ovšem nepodporuje. Je totiž nepravděpodobné, že by byl právě tento král, důsledně podřizující náboženství svým politickým cílům, oslavoval bohy v tak odlehлém horském koutě. Či snad chtěl právě vytesáním těchto kolosálních reliefů v místě přístupném toliko bohům soutěžit s jejich činy a zajistit si tak památku mezi nesmrtelnými? Ostatně je docela pravděpodobné, že reliefy nad Maltai pocházejí až z doby jeho syna Aššur-ach-iddina; v tom případě by bylo možné přičísti jejich vznik králově zbožnosti.

Ve svém celku bylo tedy posláni assyrských skalních reliefů především politické. V daleko menší míře to lze říci o reliefech spojených s architekturou. I když u většiny z nich tato funkce převládá, nelze přehlédnout ani jejich úkol dekorativní. U většiny uměleckých děl s náboženskou tematikou se až do konce assyrské říše udržuje jejich původní náboženské posláni, které buď převládá nebo ustupuje ve prospěch jejich politické úlohy.

Největší část těchto reliefů se zachovala z výzdoby paláců assyrských velkých králů v Kalchu, Dur-Šarruken a Ninive, jejichž průčelí, brány, dvory, chodby a síně bývaly obloženy reliefními deskami. Zachovaly se nám tisíce čtverečních metrů těchto reliefů, které představují převážnou většinu assyrské dochované skulptury vůbec.

Díla bývala tesána nejčastěji v nízkém, někdy také vyšším reliéfu — podle doby vzniku a také podle původního umístění a osvětlení — na deskách z alabastru nebo vápence 2—4 m dlouhých, 1—3 m vysokých a průměrně 20 cm silných.

Desky byly stavěny na podlahu a opírány neopracovanou stranou o cihlovou zeď stavby; s ní bývaly někdy spojovány určitým druhem cementového pojiva nebo asfaltem. Na bočních stranách byly zapřeny jedna do druhé a tíha řad se soustřeďovala jednak v nárazníkových blocích, jednak působila na hliněnou podlahu.

Reliefy v průčelích, v branách a ve dvorech byly přístupny širší veřejnosti, kdežto chodby a síně uvnitř paláců zůstávaly uzavřeny; sem měla kromě členů královské rodiny přístup jen vládnoucí třída a služebnictvo. Již Perrot a Chipiez si povšimli, že plastická výzdoba, která byla veřejně přístupná, má tematiku většinou náboženskou, kdežto reliefy vnitřní výzdoby paláce zobrazují nejčastěji činy krále a život jeho dvora.

Jak vysvětlíme tuto skutečnost? Assyrská vládnoucí třída — král, jeho

rodina, ministři a úředníci, místodržící a vasalští vladaři provincií a závislých zemí, vojevůdci a kněžská vrstva — která měla v rukou veškerou politickou i náboženskou moc ve státě, podřídila ovšem také kulturní život svým zájmům. Vykořisťované masy, netečné ke kulturní produkci, která nebyla vytvářena pro ně a zůstávala jim proto cizí, se vyžívaly kulturně toliko v náboženství, které zůstalo společným kulturním majetkem všeho obyvatelstva ještě z dob prvobytné společnosti. Této okolnosti pak využívala vládnoucí třída k přizpůsobení náboženství svým politickým záměrům.

Tak si vysvětlíme, že král stavěl ve vnitřní politice do popředí za všech okolností božskou autoritu, kterou svou moc podpíral a kterou prohlašoval za nejvyššího činitele ve státě, již je ovšem podřízena i královská moc. Assyrský král je vždy současně místodržícím boha Aššura (iššakku), což byla nejvyšší náboženská hodnost ve státě.⁸ Jako hlava náboženského života země nalézal při povolenosti kněžské vrstvy v náboženství účinný prostředek k ovládnutí mas a k vedení úspěšné vnitřní politiky vůbec.

Tyto vnitropolitické vztahy se odrážejí i v reliefní výzdobě královských paláců. Reliefy s náboženskou tematikou se objevují v částech přístupných širší veřejnosti proto, poněvadž král užívá i zde božské autority jako politického prostředku, který byl při kulturní zaostalosti vykořisťovaných mas nejpůsobivější.

Tak alabastrové kolosy — lamassu nebo šedu, dobří démoni v podobě okřídlených býků nebo lvů s lidskou hlavou, stojící v branách a při vchodech assyrských paláců — jsou strážci krále a vládnoucí třídy a politického zřízení, které představují. Na lid před branami pohlíží s klidnou sebestojností svých pánů a s němou vyhrůžkou. Jejich tiary jsou zdobeny páry rohů na znamení božské příslušnosti. Majestát bohů, jejichž zvláštní ochraně se král těší, dává najevo, že útok proti paláci by byl zároveň útokem proti bohům. Není pochyby o tom, že původní poslání kolosů bylo náboženské. Jejich prvotním úkolem bylo chránit palác před vlivem zlých démonů a čarů. Během doby však náboženský záměr ustupoval a v době assyrských velkých králů se jejich funkce přesunula na reprezentování královské moci podepřené božskou autoritou.

A tak si také vysvětlíme okolnost, že reliefy se světskou tematikou jsou v palácích mateřské země soustředěny ve vnitřních prostorách masám nepřístupných. Podrobené třídy v Assyrii — svobodní majitelé, svobodní hospodářsky závislí, otroci a kočovníci — byly při své neúčasti na vládě v zemi lhostejné k velmocenské politice vládnoucí třídy. A nejen to: při neobyčejně hluboké propasti mezi vládnoucí třídou, obklopenou vojskem a parazitující s dokonalostí, jaké nedosáhla ve starém Orientě snad žádná jiná vykořisťující vrstva, na těle vlastního lidu a porobených zemí, nepokládal král nepochybně za žádoucí stavět na odiv obrazy svých válečných tažení, lovů a nádhery svého života. Při hospodářském útlaku a politické i kulturní zaostalosti mas nepokládal snad ani za možné dosáhnout těmito uměleckým projevy u svých poddaných nějakého účinku vůbec.

Zato mezi svými — uvnitř vládnoucí třídy — vystupoval král jako politický vůdce státu a armády. Jestliže vzhledem k vykořisťovaným třídám byl majestát assyrského krále a místodržícího boha Aššura nedotknutelný, vládl uvnitř vládnoucí třídy nelitostný vyřadovací zápas o hodnosti a uvnitř královské rodiny o královský titul a následnictví. Povstání proti králi bývala zosnována nejčastěji členy vlastního rodu a většina assyrských

králů sešla násilnou smrtí. Také následnické právo královské rodiny bývalo ohrožováno vždy jen samozvanci z řad vládnoucí třídy.

Tak vidíme na reliefech uvnitř paláce, kam přicházeli členové vládnoucí třídy a také poselství z ciziny, velké činy krále, jeho válečná tažení, jeho lovy, jeho slavnosti státní i soukromé, převyšující nesrovnatelně činy a slávu ostatních smrtelníků.

Válečné reliefs představují krále jako nejvyššího velitele assyrských vojsk.⁹ Od počátku I. tisíciletí před n. l. vnesli králové Assuru, bičování snem o vládě nad světem, válku do všech oblastí Přední Asie a v 8. a 7. století se jejich země stala rozhodující velmocí tehdejšího světa. Na nesčetných reliefech této doby vidíme assyrská vojska překonávat na svých výpravách horstva a řeky, sváděti bitvy v poli, dobývati města, zapalovati je a bořiti, vyváděti zajatce a stáda, mrzačiti a popravovati nepřátele. Ve všech těchto scénách stojí král, lišící se od ostatních smrtelníků již rozměry, jako iniciátor všeho počínání, jako první muž bitvy řídící operace nebo přijímající hold a tributy přemožených králů. Válečné reliefs jsou výtvarným vyličením válečných záznamů, které slovem zaznamenávají historické nápisy. Není pochyby o tom, že skutečnost je v těch i oněch skreslována, aby králova osobnost tím více vynikla.

Podobným způsobem oslavují i lovecké reliefs královu tělesnou zdatnost i odvahu a duchapřítomnost. Jako zde kolem jeho vozu leží skolení lvi, tak na válečných reliefech se kupí mrtvoly nepřátelských vojáků. Nepochybně i v těchto případech umělec i písař zaznamenávali spíše údaje dvorské kroniky než skutečný průběh lovů.

V ostatních výjevech ze života na královském dvoře vidíme krále ve veřejném i soukromém životě. Pokud není osobně přítomen, dává děj jasně tušit, že všechno směřuje k jeho osobě a děje se pro jeho blaho a slávu. Někdy se král objevuje v přítomnosti ochranných démonů kráček-jících po jeho boku nebo za ním.¹⁰ Jindy stojí v adoračním postoji v přítomnosti božstev nebo jejich symbolů.¹¹

Bylo by ovšem nesprávné se domnívat, že králi a vládnoucí třídě bylo náboženství jen prostředkem k upevnění politické moci. Není pochyby o tom, že v Assyrii a ve všech zemích otrokářské společnosti starého Orientu bylo náboženství důležitou složkou v životě všech tříd. Na stupni vývoje, jehož dosáhli, nemohla se bez něho obejít ani vládnoucí třída a tím méně vykořisťování. Příroda i nelitostný hospodářský a sociální útlak nutily především potlačené třídy, ponechané v hluboké hospodářské a kulturní bídě, aby se utíkaly ve svém strachu a strádání k věčným bohům, které tradice vytvořila jako určovatele jejich pozemského osudu. Ale i vládnoucí třída se o autoritu bohů opírala, a to nejen při svém postupu vůči ostatním třídám, nýbrž její příslušníci hledali v šeru E-šarra¹² vysvětlení toho neznámého a nepochopitelného, čím i je drtil každodenní život, z jehož zákonitosti si dovedli vyložit jen nepatrnou část.

Proto musíme hledat v uměleckých projevech s náboženskou tematikou nejen nástroj politiky, nýbrž také výraz vztahu člověka k vesmíru a k bohům, které si vytvořil jako své ochránce nebo symboly nepříznivých působení přírody. Čím starší je dílo, tím je náboženská tematika častější a tím je výraznější také její původní poslání, nespjaté dosud přímo se světskými cíli politiky vládnoucí třídy.

Z assyrských chrámů se zachovalo jen málo reliéfů, ale uvnitř králov-

ských paláců se často setkáváme s motivem stromu života, jenž bývá obklopen dvěma lustrujícími démony v symetrickém postavení po obou stranách. Motiv stromu života, právě tak jako téměř všechny motivy v assyřském umění, byl převzat ze sumersko-akkadské kultury, kde se objevuje již v době džemdet-nasrské. Původně je vyjádřením dávné touhy člověka přicházejícího ze stepí a pouští do zavodňované krajiny, jež dává růst vegetaci a živí lidi i zvířata. V rituálu sympatické magie pak znamená reprodukci úrody a života vůbec. Stává se symbolem věčnosti života, rodícího se, rozkvétajícího, umírajícího a slavicího vždy znovu své zmrtvýchvstání. V lidském životě je vyjádřením touhy po dlouhém a šťastném žití.¹³

Náboženské reliefs uvnitř paláců podržely tedy plně své náboženské poslání. Reliefs s náboženskou tematikou, pocházející z chrámů, náleží k nejstarším, které se nám zachovaly z assyřské skulptury. Nejstarší je sádrcový kultovní relief přírodního boha z Assuru.¹⁴

Reliefs spojené s architekturou, ať již s náboženskou nebo se světskou tematikou, měly vedle poslání politického nebo náboženského vždy také záměr dekorativní. Reliefs assyřských paláců nahrazují především jinak obvyklou malbu stěn na omítku nebo obložení z polévaných cihel. Malba na omítku byla nejméně nákladnou výzdobou a s jejími zbytky se setkáváme při výkopech i mimo královské paláce a chrámy. Při použití netrvanlivých barev však nejčastěji zmizela. V královských palácích bylo malby použito k výzdobě části stěn nad reliefním pásem u země. Jindy se v těchto místech objevuje barevné obložení z polévaných cihel. Reliefs pro svou váhu byly vázány na výzdobu nejspodnější části stěny. Také ony bývaly kolorovány, alespoň v některých svých částech. Nákladnost reliefní výzdoby omezovala její použití na paláce a chrámy.

Měla-li tedy již malba v soukromých příbytcích ráz zdobný, tím spíše jej musela mít reliefní skulptura jako součást vnitřní výzdoby královského paláce. Její vysoká umělecká úroveň, jak se s ní často setkáváme, je úměrná celkové kulturní úrovni vládnoucí třídy, která se v Assyrii vyšplhala do nepoměrně výše nad vykořisťované masy. Její tematika byla volena podle tradičního oslavení především královsky osoby, někdy i jeho rodiny. Královsky přednosti jsou zdůrazňovány motivem, podáním i měřítkem, což svědčí o velmi pevném postavení hlavy státu uprostřed vládnoucí třídy. Není vyloučeno, že oslavou krále měla být symbolicky vyjadřována také oslava Assyrie jako státu a jejích bohů.

Vedle uspokojení estetických požadavků vystupuje tedy v assyřských reliefech, zejména ve vnitřní výzdobě paláců, záměr uspokojení královsky osobní ctižádosti a neskryvané marnivosti.

Výlučně politické poslání měly také stély vztyčované v městech dobytých zemí nebo v assyřských metropolích. Historické nápisy assyřských králů se o nich zmiňují na mnoha místech a některé z nich se zachovaly. Stély byly desky opracované po jedné straně, výjimečně i se tří stran, které — i když stály samostatně — hledaly více nebo méně oporu v architektuře. Poměrně vzácné jsou pomníky opracované se všech stran a stojící zcela samostatně jako volná plastika. Takové byly zejména komolé jehlany, t. zv. obelisky.¹⁵ Ve všech těchto případech bylo velmi časté spojení nápisu s výtvarnou součástí díla.

Posláním stél, postavených v dobytém území, bylo připomínat a upevňovat mocenské postavení Assyrie a hlásat slávu jejího krále. Proto jej relief

zobrazuje nejčastěji jako vítězného vojevůdce. Božstva bývají provedena v symbolické zkratce nebo v nepoměrně malém měřítku. Jejich přítomnost je konvenční, jako tomu bývá v nápisech. Těžiště výtvarné i literární složky díla spočívá v jeho politickém zaměření.¹⁶

Na stélách postavených v mateřské zemi nebo v Babylonii, spojené s Assyrií personální unii, vystupuje král předešlým zase ve své náboženské hodnotě nebo jako zbožný stavitel chrámů.¹⁷ Zásada působení na masy obyvatelstva náboženskou politikou projevuje se i v tematice stél jasně v protikladu k použití světského obsahu stél určených pro dobytá území.

Reliefní výzdobu nalézáme také na předmětech, a to jak užitkových, tak i na kultovních nebo okrasných. Výzdoba užitkových předmětů je zpravidla dekorativní. Výjimkou jsou případy, kdy bylo využito velké plochy předmětu k politickým záměrům, jak tomu bylo u bronzových pásů na vratech z Imgur-Enlil.¹⁸ Do okruhu předmětů denní potřeby náleží také výtvary glyptiky, jejíž téměř výlučně náboženská tematika má svůj původ v magickém označování vlastnictví. Během doby se však stává pouhým konvenčním stvrzením napsaného, jako je pečeť v evropské kultuře. Podobně je tomu i u destiček ze slonoviny, užívaných nejspíše k vykládání nábytku, kde se původní magické a náboženské ochranné poslání stalo časem činitelem převážně zdobným. Reliefní výzdoba okrasných předmětů má v Assyrii přes tematickou různost rovněž ráz vysloveně dekorativní.

Na kultovních předmětech je funkce reliefní výzdoby ovšem čistě náboženská. Dekorativní záměr, s nímž se setkáváme vesměs u předmětů užitkových i okrasných, je v tomto případě zcela vyloučen. Tematika, podání i nápisy jsou určovány po celou dobu trvání assyrské říše rituální konvencí.

Vládnoucí třída Assyrie používala tedy k vyslovení svých politických záměrů reliefů všeho druhu s výjimkou těch případů, kdy byla plocha, kterou měl umělec k dispozici, příliš malá, aby mohla zajistit podání přiměřené důležitosti takového díla.

P o z n á m k y

¹ Vyobrazení a popis: E. Unger: *Assyrische und babylonische Kunst*, Breslau 1927, S. 102, Fig. 33.

² Vyobrazení a popis: E. Unger: 1. c., S. 68, Fig. 103.

³ G. Perrot—C. Chipiez: *Histoire de l'art dans l'antiquité* T. II. Paris, 1884, P. 272, fig. 112.

⁴ Asi 5 km severovýchodně od Mosulu. Vyobrazení: B. Meissner: *Babylonien und Assyrien*, Bd. II, Taf. 14. Popis: G. Contenau: *Manuel d'archéologie orientale*, T. III, Paris, 1931, P. 1280.

⁵ Popis: G. Contenau: 1. c., T. III, P. 1282.

⁶ Vyobrazení a popis: H. Gressmann: *Altorientalische Bilder zum Alten Testament*, Berlin 1927, Taf. CXXXV. Popis: G. Contenau: 1. c., T. III, P. 1280.

⁷ Toto místo je nedaleko metropole klínopisných Hethitů Chattušaš (Boghazköi). Hethitské pojetí procesí bohů se nápadně podobá maltaiským reliefům, které jsou ovšem nejméně o šest století mladší (Contenau).

⁸ Všichni vládci v Mesopotamii od sumerských dob měli titul místodržícího nejvyššího boha své země. Tato náboženská hodnota byla základem jejich světské vlády.

⁹ První válečné a lovecké reliefsy se nám v Assyrii dochovaly z paláce krále Aššur-nasir-apli II v Kalchu.

¹⁰ Nejčastěji to bývají démoni, kteří mají prodloužití králův život, jak o tom svědčí jejich lustrační gesto pro assyrskou ikonografii příznačné. Nejstarším assyrským reliefem toho druhu je snad alabastrová deska z paláce Aššur-nasir-apli II v Kalchu, dnes v British Museum v Londýně. Vyobrazení a popis: Propyläen-Kunstgeschichte, Berlin, 1925, Bd. II, S. 501.

¹¹ Nejstarším dílem toho druhu v Assyrii je reliéfní výzdoba kultovních postavců z chrámu bohyně Ištar v Assuru, pocházející asi z doby krále Tukulti-Ninurta I (druhá pol. 13. stol. před n. l.). Podstavec chovaný v museu v Istanbulu je vyobrazen a popsán v Propyläen-Kunstgeschichte, Bd. II, S. 493. Podstavec z berlínského musea je vyobrazen v díle: W. Soden: Der Aufstieg des Assyriereichs als geschichtliches Problem. Der Alte Orient, Bd. 37, Ht. 1—2. Leipzig, 1957, Taf. VI, Abb. 1.

¹² E-šarra byl hlavní chrám města Assuru, zasvěcený bohu Aššurovi, národnímu bohu v Assyrii.

¹³ Motiv lustrujícího démona u stromu života je známý v Assyrii už z glyptiky Assuru z doby okolo r. 1500 před n. l. (G. Contenau: Les Tablettes de Kerkouk. Paris, 1926, P. 63, fig. 73). Ve velké skulptuře bude jistě jedním z nejstarších dokladů alabastrová deska z paláce Aššur-nasir-apli II v Kalchu. Vyobrazení a popis: Propyläen-Kunstgeschichte, Bd. II, S. 498.

¹⁴ Relief byl nalezen roztržštěný ve studni chrámu E-šarra v Assuru a pochází z doby nadvlády Mitannu v Assyrii (asi 1450—1347 před n. l.). Dílo je dnes v museu v Berlíně. Vyobrazení a popis: W. Andrae: Kultrelief aus dem Brunnen des Asurtempels zu Assur. Leipzig 1931.

¹⁵ Nejstarším assyrským pomníkem toho druhu je »obelisk« z Ninive, který dal patrně vytesat Tukulti-apal-ešarra I. Pomník je dnes v British Museum. Vyobrazení a popis: E. Unger: Assyrische und babylonische Kunst, Breslau, 1927, S. 102.

¹⁶ Jako výstižný doklad lze uvést se tří stran opracovanou doleritovou stélou krále Aššur-ach-iddina z vnější brány hradu v Šam'ar, dnes v berlínském museu. Vyobrazení a popis: Propyläen-Kunstgeschichte, Bd. II, S. 524.

¹⁷ Aššurbanipal na pískovcové stéle z Babylona, chované v British Museum. Vyobrazení a popis: Propyläen-Kunstgeschichte, Bd. II, S. 525.

¹⁸ Město Imgur-Enlil leželo jihovýchodně od Ninive v místě, kde je dnes Balawat. Bronzové pásy, uložené v British Museum a ve sbírce De Clercq, představují válečná tažení prvních devíti let vlády krále Šulmanušašarida III. Vyobrazení a popis (část) v Propyläen-Kunstgeschichte, Bd. II, S. 512, 513. Tam je také udána další literatura.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ НАЗНАЧЕНИЕ РЕЛЬЕФА В АССИРИИ

В 8 и 7 вв. до н. э. Ассирия становится самой мощной державой тогдашнего мира; ее правящий класс быстро захватывает все экономические и культурные источники страны, стремясь в совершенстве использовать их для укрепления своей власти. Таким образом, изобразительное искусство также призвано стать средством выражения политических претензий короля. Рядом с религиозной и декоративной направленностью находит все большее распространение в искусстве политическое назначение, в особенности в области рельефа, являющегося наиболее значительной составной частью дошедших до нас памятников ассирийской культуры. При определении назначения рельефа оказывается, что помимо тематики и оформления самого произведения решающим фактором является место его первоначального помещения. Последнее обстоятельство до сих пор часто не учитывается. А в то время его исследование лучше всего обнаруживает чуткость, с которой искусство Ассирии отзывалось на политическую жизнь страны. С этой точки зрения можно разделить ассирийские рельефы на четыре группы: рельефы скальные, связанные с архитектурой, особо стоящие и рельефы на предметах разнообразного назначения. Правящий класс Ассирии умел использовать все названные виды их к выражению своих политических замыслов, за исключением случаев, в которых предоставленная в распоряжение художника площадь оказывалась слишком малой для исполнения, соответствующего важности произведения.

LA FONCTION POLITIQUE DU RELIEF EN ASSYRIE

Au VIIIe siècle et au VIIe avant n. è., l'Assyrie devenant une grande puissance de premier ordre du monde entier, la classe dirigeante de l'empire s'empare vite de toutes ses ressources économiques et culturelles pour augmenter son pouvoir et ses gains. Ainsi l'art même devient l'expression des ambitions politiques du roi. A côté de sa fonction culturelle et décorative, le rôle politique de l'art s'avance au premier plan, surtout quant aux reliefs, la partie la plus importante des antiquités de la civilisation assyrienne. En déterminant la fonction du relief, nous pouvons constater que l'emplacement original de l'oeuvre est, à côté du sujet et de la forme, le facteur capital. Quoique omis d'ailleurs dans l'interprétation des monuments antiques, rien ne peut nous démontrer mieux l'art reflétant la vie politique du pays qu'exactement cette circonstance. De ce point de vue, on peut diviser les reliefs assyriens en quatre groupes: les reliefs rupestres, les reliefs attachés à l'architecture, les reliefs sans dépendance et les reliefs exécutés sur des objets divers. Pour en venir à ses fins, la classe dirigeante d'Assyrie se servait de toutes ces espèces de reliefs à l'exception des cas, où la surface trop insignifiante empêchait l'exécution de l'oeuvre conforme aux exigences des maîtres.